

Marcin Kazimierczuk

Wolność zrzeszania się w związki zawodowe w systemie Rady Europy

Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego 6, 113-126

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Kazimierczuk

Wydział Prawa i Administracji UWM w Olsztynie

Wolność zrzeszania się w związki zawodowe w systemie Rady Europy

Słowa kluczowe: wolność zrzeszania się, związki zawodowe, Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Europejska Karta Społeczna

Wprowadzenie

Wolność koalicji (wolność zrzeszania się w związki zawodowe) oraz inne wolności związkowe są mocno utrwalone w prawodawstwie międzynarodowym, zarówno w aktach prawnych o charakterze uniwersalnym, jak i regionalnym. Już artykułem 427 traktatu wersalskiego, podpisanym 28 czerwca 1919 r.¹, ustanowiono *explicite* prawo zrzeszania się pracowników. W odniesieniu do związków zawodowych zyskało ono następnie potwierdzenie w art. 23 pkt 4 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka², gdzie przyjęto, iż każdy ma prawo tworzenia i przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów. Był to pierwszy przepis w umowach międzynarodowych, nadający *expressis verbis* pracownikom prawo zrzeszania się. Geneza normatywnej internacjonalizacji wolności i praw człowieka przedstawia proces pozytytywizacji praw człowieka, który poprzedzony był, jak to wskazuje T. Jasudowicz, ich idealizacją i konceptualizacją³. Istotą procesu pozytytywizacji było „przeniesienie na grunt prawa pozytywnego, a więc obowiązującego w danym miejscu i czasie, owych wcześniej zracjonalizowanych praw człowieka, nadanie im kształtu norm prawnych, zagwarantowanie ich prawnej ochrony”⁴. Dokołało się to zarówno na poziomie prawa krajowego⁵, jak i prawa międzynarodowego, co doprowadziło do umiędzynarodowienia wolności i praw człowieka.

¹ Ratyfikowany 10 stycznia 1920 r.

² Powszechna Deklaracja Praw Człowieka była pierwszym aktem międzynarodowym, w dziedzinie praw człowieka, wydanym przez powołaną do życia wiosną 1945 r. Organizację Narodów Zjednoczonych. Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1948 r. Deklaracja miała być wyrazem dążeń i pragnień ówczesnego świata do zorganizowania nowych, sprawiedliwych stosunków w powojennej rzeczywistości, Zob. K. Walczak, *Zbiorowe prawo pracy. Aspekty prawa międzynarodowego, europejskiego i polskiego*, Warszawa 2004, s. 1–3.

³ T. Jasudowicz, *Zagadnienia wstępne*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski (red.), *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, s. 22.

⁴ *Ibidem*, s. 24.

Współcześnie, oprócz organizacji międzynarodowych o charakterze ogólnoświatowym, których Polska jest członkiem, na znaczeniu zyskują organizacje regionalne, takie jak Rada Europy. Członkostwo Polski w organizacjach europejskich skutkuje tym, że do polskiego porządku prawnego wprowadzane są akty prawne uchwalane i podpisywane w ramach tych organizacji. Również w dziedzinie wolności zrzeszania się w związki zawodowe funkcjonują w naszym porządku prawnym akty rangi europejskiej do których zaliczyć należy przede wszystkim Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC)⁶, sporządzoną w Rzymie 4 listopada 1950 r.

Istota wolności zrzeszania się

We współczesnym państwie demokratycznym różnorodne zrzeszenia, będąc wyrazem różnorodności poglądów, postaw, interesów rozmaitych grup w pluralistycznych społeczeństwach, tworząc w swym całości kształcie społeczeństwo obywatelskie, są uznawane przez państwo i świadomie przezeń popierane. Idea społeczeństwa obywatelskiego jest wyrazem pewnego pierwszeństwa obywateli w stosunku do państwa, postrzeganego przy tym jako władza zarządzająca wspólnymi sprawami⁷.

W model społeczeństwa obywatelskiego, odpowiadającego wymogom skomplikowanego, globalizującego się i pełnego sprzeczności świata, wpisany jest pluralizm poglądów. Pluralizm jako zasada ustrojowa zapewnia zarówno odbicie różnorodnych poglądów, zapatrywań i opinii społecznych, jak też pozwala na pełne ustosunkowanie się do społecznie, politycznie czy gospodarczo istotnych kwestii. Różnorodność poglądów i stanowisk jest niezbędnym warunkiem pełnego rozwoju każdej istoty ludzkiej. Kluczowym znaczeniem

⁵ Na poziomie prawodawstwa krajowego powoduje to partycypację praw człowieka w zasadzie prymatu konstytucji w systemie źródeł prawa, która implikuje normatywną funkcję konstytucji. Zob. M. Wyrzykowski, *Zasada demokratycznego państwa prawnego*, w: W. Sokolewicz (red.), *Zasady podstawowe polskiej konstytucji*, Warszawa 1998, s. 70–71; A. Kubiak, *Państwo prawne – idea, postulaty, dylematy*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 7, s. 25; K. Działocha, *Państwo prawne w warunkach zmian zasadniczych systemu prawa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 1, s. 1; W. Sokolewicz, *Rzeczpospolita Polska – demokratyczne państwo prawne (Uwagi na tle ustawy z 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji)*, „Studia Konstytucyjne” 1990, t. 8, s. 39; J. Zakrzewska, *Nowa Konstytucja Rzeczypospolitej*, „Państwo i Prawo” 1990, nr 4, s. 10.

⁶ Ustawa z dnia 2 X 1992 r. o ratyfikacji Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. 1992 Nr 85, poz. 427). Dokumenty ratyfikacyjne zostały przekazane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w dniu 19 I 1993 r. Tekst konwencji – Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284.

⁷ Z ideą społeczeństwa obywatelskiego łączy się zasada subsydiarności, polegająca na uznawaniu, że powołane do prowadzenia spraw publicznych mają być przede wszystkim struktury najbliższe jednostce, na których działanie może ona wywierać stosowny do tej bliskości wpływ. Zob. P. Sarnecki, *Wolność zrzeszania się*, Warszawa 1998, s.10.

dla realizacji zasady pluralizmu poglądów są gwarantowane prawnie wolności zrzeszania się i zgromadzeń. Współczesne państwo demokratyczne winno być wolne zarówno od absolutystycznego utożsamiania dobra jednostki z dobrem państwa, jak i od jednomyślności systemów totalitarnych dyktujących jednostce jedyny słuszny pogląd.

Nadanie wolności zrzeszania się formy prawnej oznacza przede wszystkim zagwarantowanie podmiotom uprawnionym takiej sfery aktywności, w której możliwe będzie kolektywne realizowanie wspólnych celów lub rozwijanie i kształtowanie wspólnych zainteresowań w rozmaitych dziedzinach życia. W sferze tej wyłączona bądź istotnie ograniczona będzie ingerencja z zewnątrz, zarówno pochodząca od organów państwa, jak i od innych podmiotów. Ingerencja taka powinna być zawsze legitymowana konkretnym upoważnieniem ze strony prawodawcy, który – kierując się troską o ochronę innych dóbr i wartości, z którymi korzystanie z wolności zrzeszania się mogłoby kolidować – winien wyraźnie określić zakres i formy dopuszczalnej ingerencji⁸.

Doktryna prawa kształtowana przez wielu autorów⁹ oraz orzecznictwo sądowe¹⁰ powszechnie przyjmuje, że na wolność zrzeszania się składają się poniższe zasadnicze elementy:

1. Wolność tworzenia zrzeszeń, tj. zwoływanie komitetów założycielskich, określanie celu i formy prawnej przyszłego zrzeszenia;
2. Swoboda ich działalności;
3. Wolność przystępowania do już istniejących zrzeszeń, na podstawie swobodnej decyzji powziętej przez jednostkę. Nie może to jednak naruszać ustalonych w danym zrzeszeniu zasad przyjmowania nowych członków;
4. Wolność nieskrępowanego występowania z zrzeszeń;
5. Swoboda decydowania przez członków zrzeszenia o zakończeniu jego działalności.

Z wyliczenia tego wynika, że zrzeszenia muszą być strukturami opartymi na dobrowolności. Jednakże nie można na tej podstawie wnioskować, że zrzeszenia powinny opierać się na formalnej równości wszystkich ich członków, aczkolwiek powinni oni posiadać zagwarantowaną możliwość współdecydowania o ważnych kwestiach funkcjonowania tworzonych przez nich zrzeszeń. Wolnościowy charakter zrzeszania się przesądza także, iż korzystanie z form kolektywnego współdziałania powinno stanowić przejaw aktywności samych podmiotów uprawnionych. Tym samym, uznać należy, iż nie stanowi formy realizacji tego rodzaju wolności działalność struktur, które

⁸ P. Czarny, B. Naleziński, *Wolność zrzeszania się*, w: B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 501.

⁹ Zob. W. Studziński, *Wolność zgromadzeń i stowarzyszania się*, w: A. Florczak, B. Bolechow (red.), *Prawa i wolności I i II generacji*, Toruń 2006, s. 191; M. Chmaj, *Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze*, Olsztyn 2006, s. 57.

¹⁰ Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 3 czerwca 1998 r., K 34/97, OTK 1998, Nr 4, poz. 49.

zostają powołane do życia decyzją organów państwa oraz przynależność do których jest obligatoryjna, gdyż z interpretacji tej swobody wynika zakaz zmuszania kogokolwiek do członkostwa w zrzeszeniu.

U samej genezy wolności zrzeszania tkwi również element negatywny. Wiąże się on z koniecznością zagwarantowania poszczególnym jednostkom możliwości pozostawania poza tworzącymi się strukturami zbiorowymi. Ten aspekt wolności zrzeszania się implikuje niewątpliwie konieczność zapewnienia dobrowolnego charakteru przynależności każdego zainteresowanego do tworzonych zrzeszeń. Okoliczność ta przesądza między innymi o niezasadności włączania do zakresu wolności zrzeszania się takich struktur i instytucji, w których członkostwo nie opiera się na zasadzie dobrowolności, natomiast wiąże się z zasadą przynależności (często z mocy samego prawa).

Nawiązując do pozytywnej strony wolności zrzeszania się stwierdzić trzeba, iż we współczesnym państwie nie ogranicza się ona wyłącznie do gwarantowania podmiotom uprawnionym możliwości tworzenia dowolnych, bliżej przez państwo nieokreślonych struktur. Rola państwa i prawa jest w tej mierze aktywna, polega na ustanowieniu pozytywnych rozwiązań, stanowiących swoistą normatywną propozycję zgłoszoną pod adresem podmiotów pragnących korzystać z wolności zrzeszania się. Działanie państwa w tej mierze widzieć można dwojako. Z jednej strony, stanowi ona ułatwienie dla samych podmiotów korzystających z wolności zrzeszania się. Nie muszą one samodzielnie kreować struktur organizacyjnych, w ramach których chciałyby wspólnie rozwijać swoje zainteresowania. Z drugiej zaś strony, aktywność prawodawcy służy również samym organom państwa, którym łatwiej jest nadać realizacji wolności zrzeszania się pewne ustalone ramy, sprzyjające pewnej przewidywalności społecznych działań.

Wolność koalicji w świetle Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

W Europie organizacją, do której głównych celów zaliczono między innymi promowanie wolności i praw człowieka, jest powołana do życia w Londynie 5 maja 1949 r. Rada Europy. Przestrzeganie tych wolności i praw stanowi nie tylko kryterium członkostwa w Radzie Europy, ale także fundament leżący u podstaw jej działalności. W związku z powyższym Organizacja ta wyznaczyła sobie trzy główne kierunki pracy: działanie na rzecz solidarności europejskiej, z poszanowaniem jednostki, jej wolności cywilnych i politycznych oraz jej praw społecznych, ekonomicznych i kulturalnych, poprzez ustanowienie skutecznego systemu kontroli i ochrony, rozpoznawanie nowych zagrożeń dla praw człowieka i ludzkiej godności oraz uświadomienie społeczeństwom wagi praw człowieka¹¹.

¹¹ P. Wiśniewski-Cazals, *Rada Europy a prawa człowieka*, w: *Polska w Radzie Europy*, „Biuletyn Centrum Europejskiego UW” 1992, nr 3, s. 44.

Centralną rolę odgrywa tutaj Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC)¹², sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. System Rady Europy uważany jest za jedyny naprawdę skuteczny regionalny system ochrony wolności i praw człowieka¹³. Jak wskazuje R. Kuźniar, Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności dokonała pozytywizacji praw proklamowanych przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka i ustanowiła system gwarancji ich poszanowania na obszarze państw europejskich¹⁴. Obywatele państw-stron Konwencji uzyskali możliwość dochodzenia swoich praw przed organem międzynarodowym jakim jest Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (ETPC), gdzie w postępowaniu sądowym równoprawnymi stronami procesowymi są jednostka i państwo. Stąd też ETPC stał się podmiotem władnym określić granicę poszczególnych wolności i praw¹⁵. Jednocześnie należy pamiętać o tym, iż system Rady Europy ma charakter subsydiarny w stosunku do systemów państw stron Konwencji. Decyzje ETPC mogą korygować rozstrzygnięcia dokonane przez państwo i są ostateczne, ale ochrona sfery wolności i praw człowieka jest przede wszystkim zadaniem suwerennego państwa chroniącego przed naruszeniem wolności i stwarzającego warunki korzystania z praw. Dopiero gdy państwo – strona Konwencji nie wywiązuje się z tego działania, odpowiednią decyzję podejmuje ETPC.

System ochrony wolności i praw człowieka wynikających z Konwencji został również oparty na zasadzie solidarności, która powoduje, że orzecznictwo ETPC staje się częścią Konwencji i jest jej prawnie wiążącym składnikiem. J. Jaskiernia podkreśla, że orzecznictwo ETPC wywołuje skutki dla wszystkich państw będących stronami Konwencji, bez względu na to, którego z nich dotyczyło orzeczenie. Muszą wziąć one pod uwagę możliwe implikacje, jakie wyroki podjęte w innych sprawach mogą mieć dla ich własnych porządków prawnych i praktyki prawniczej¹⁶.

W art. 11 Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności uznaje prawo pracowników do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich praw. Prawo to może być ograniczone jedynie przez ustawodawstwo wydane w związku z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochroną

¹² Ustawa z dnia 2 X 1992 r. o ratyfikacji Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. 1992 Nr 85, poz. 427). Dokumenty ratyfikacyjne zostały przekazane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w dniu 19 I 1993 r. Tekst konwencji – Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284.

¹³ B. Baczyńska, *Granice wolności zgromadzeń i stowarzyszania się na podstawie orzecznictwa strasburskiego – wybrane zagadnienia*, w: E. Cała-Wacinkiewicz, D. Wacinkiewicz (red.), *Prawne aspekty wolności. Zbiór studiów*, Toruń 2008, s. 208.

¹⁴ R. Kuźniar, *Prawa człowieka*, Warszawa 2000, s. 173.

¹⁵ Zob. A. Bisztyga, *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, w: B. Banaszak i inni (red.), *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2003, s. 126–127.

¹⁶ J. Jaskiernia, *Uwarunkowania skuteczności wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe” 2002, nr 8, s. 50.

porządku i zapobieganiem przestępstwom, ochroną zdrowia i moralności lub ochroną praw i wolności innych osób¹⁷. Artykuł ten nie stoi na przeszkodzie wprowadzenia w ustawodawstwie krajowym ograniczeń w korzystaniu z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji publicznej¹⁸.

Powyższe ograniczenia podmiotowe w korzystaniu z prawa do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich stanowią wyjątek *ex definitione* i muszą być interpretowane ściśle – obejmują osoby, które mają konkretny i bezpośredni związek z wykonywaniem władzy lub realizują podstawowe funkcje państwa. W wyroku w sprawie Demir i Baykara przeciw Turcji¹⁹ Europejski Trybunał Praw Człowieka dokonał interpretacji pojęcia członków administracji publicznej, uznając, że podlegają oni ochronie państwa w związku z art. 11 Konwencji. Państwo może jednakże nałożyć ograniczenia w odniesieniu do aspektu wolności tworzenia związków zawodowych przez członków administracji państwowej, wyłączając urzędników publicznych, którzy stanowią odrębną grupę zawodową. Przy interpretowaniu pojęcia „członków administracji państwowej” dokonano wykładni zawężającej do kategorii osób zajmujących się ściśle administracją państwową, mających bezpośredni związek z wykonywaniem władzy czy realizacją funkcji państwa, a nie wszystkich pracowników sektora publicznego czy administracji rządowej. Ograniczenie wolności zrzeszania się poprzez ingerencję w gwarantowaną sferę wolności musi mieć podstawę prawną, przekonujące powody oraz być spowodowane doniosłymi potrzebami społecznymi. Wprowadzenie przez państwo zakazu przynależności i tworzenia związków zawodowych w odniesieniu do którejś z trzech wymienionych grup (członków sił zbrojnych, policji lub administracji publicznej) jest traktowane jako najdalej idące, radykalne ograniczenie, które musi być podyktowane szczególnymi względami, takimi jak względy bezpieczeństwa państwowego bądź publicznego²⁰.

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka państwo, które nie zezwala na tworzenie związków zawodowych przez samych pracowników, lecz narzuca inne zasady ich tworzenia, narusza

¹⁷ Na gruncie ust. 2 art. 11 omawianej tutaj konwencji zdziwienie budzi wprowadzenie zapisu ograniczającego wolność koalicji, który dotyczy konieczności ochrony zdrowia i moralności. Trudno sobie wyobrazić w stosunkach przemysłowych sytuację, w której tworzenie lub przystępowanie do zrzeszeń pracowniczych stanowiłoby zagrożenie dla publicznego zdrowia lub moralności. Jedynym wytłumaczeniem tego rozwiązania może być tylko to, że ów przepis reguluje *ogólne* prawo zrzeszania się.

¹⁸ Należy mieć jednak na uwadze, iż art. 60 Konwencji stanowi, iż: *jej postanowienia nie mogą być uznane jako ograniczenie (...) żadnych praw człowieka, które są zagwarantowane w ustawodawstwie krajowym lub konwencjach MOP*. Por. Orzeczenie ETPC *National Union of Belgian Police v. Belgii* z 27 października 1975 r., skarga nr 4464/70.

¹⁹ Orzeczenie *Demi i Baykara v. Turcji*, z dnia 12 listopada 2008 r., skarga nr 34503/97.

²⁰ Ż. Grygiel-Kaleta, *Wolność zrzeszania się w związku zawodowe w aktach prawa międzynarodowego*, w: „Rocznik Administracji i Prawa: teoria i praktyka”, R. XII, Sosnowiec 2012, s. 292.

art. 11 Konwencji. Niezgodny z jej postanowieniami jest monopol jednej lub kilku organizacji związkowych²¹. Jeżeli żaden istniejący związek nie broni właściwie interesów pracowników, muszą oni mieć prawo założenia odrębnej organizacji²². Na gruncie orzecznictwa ETPC definicja wolności zrzeszania się, która na mocy art. 11 Konwencji określana jest jako prawo do swobodnego stowarzyszania się, sformułowana została w orzeczeniu *Association X* przeciw Szwecji²³. Stwierdzono w nim, że prawo to gwarantuje jednostkom możliwość łączenia się w zrzeszenia dla realizacji określonych celów, bez ingerencji organów państwa. Niniejsza definicja uwypukla jeden z najważniejszych elementów swobody zrzeszania się. Chodzi tu o ochronę przed ingerencją władz publicznych. Artykuł 11 Konwencji, zgodnie z orzecznictwem ETPC, zapewnia ochronę dla każdego rodzaju działalności, tak samych zrzeszeń jak i ich członków²⁴. Zdaniem M.A. Nowickiego art. 11 Konwencji dotyczy dobrowolnych zrzeszeń osób posiadających względnie trwałe charakter, strukturę instytucjonalną i wspólny cel²⁵.

Przedmiotem zainteresowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka była kwestia, czy art. 11 Konwencji gwarantuje negatywny aspekt wolności zrzeszania się, tzn. czy jednostka może się na niego powołać, aby uniknąć narzuconego jej członkostwa w jakimkolwiek zrzeszeniu, w tym z związku zawodowym. Mówiąc o negatywnym aspekcie wolności zrzeszania się komentatorzy art. 11 Konwencji²⁶ wskazują na dwie sytuacje przymusu przynależności do zrzeszenia. Pierwsza z nich może wynikać z regulacji, gdzie przymus przynależności do zrzeszenia znajduje podstawę w przepisach prawa (np. samorząd zawodowy). Druga sytuacja związana jest z tzw. przymusem faktycznym, który polega na tym, że podmiot ma możliwość nie przystępowania do zrzeszenia, jednak nie czyni tego z uwagi na negatywne konsekwencje takiego zachowania. Konsekwencją braku przynależności może być np. utrata zatrudnienia. Tak zwany przymus faktyczny stał się podstawą wyroku ETPC w sprawie *Young, James and Webster przeciwko Wielkiej Brytanii*²⁷. W orzeczeniu tym zawarty jest problem negatywnej wolności zrzeszania się w związku zawodowe. Sprawa dotyczyła zawierania umów na

²¹ Zob. Orzeczenie *Johansson v. Szwecja* z 7 maja 1990 r., skarga nr 13537/88; Orzeczenie *Cheall v. Wielka Brytania* z 13 maja 1985 r., skarga nr 10550/83; Orzeczenie *Englund i inni v. Szwecja* z 8 kwietnia 1994 r., skarga nr 15533/89.

²² Zob. K. Walczak, *op. cit.*, s. 20.

²³ Decyzja *X v. Szwecji* z 6 lipca 1977 r., skarga nr 6094/73, DR 9/5.

²⁴ A. Wróbel, *Prawa i wolności, art. 11*, w: L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Komentarz do artykułów 1-18, t. 1*, Warszawa 2010, s. 651.

²⁵ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej*, Warszawa 1992, s. 106.

²⁶ T. Jasudowicz, *Orzecznictwo Strasburskie*, t. 2, Toruń 1998, s. 822–826; M.A. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998, s. 365–366; A. Redelbach, *Natura Praw Człowieka. Strasburskie standardy ich ochrony*, Toruń 2001, s. 262.

²⁷ Orzeczenie *Young, James and Webster v. Zjednoczonemu Królestwu*, z dnia 13 sierpnia 1981 r., skargi nr 7601/76, 7806/77.

mocy których członkostwo w związku zawodowym miało być warunkiem zatrudnienia dla poszczególnych kategorii pracowników. Umowy te nosiły nazwę tzw. *closed shop* "agreements"²⁸. Warto tu doprecyzować, że na podstawie zasady swobody zawierania umów, pracodawca ma prawo do uzgodnienia ze związkami zawodowymi, że tylko członek takiego związku może być zatrudniony w przedsiębiorstwie²⁹. Tego rodzaju zobowiązanie nie narusza ze swej istoty art. 11 Konwencji. Jednakże w przypadku, gdy państwo włącza się do systemu legitymizując go przez wydanie aktu prawnego, wówczas system taki może być oceniany w świetle postanowień Konwencji³⁰.

Young, James oraz Webster byli pracownikami Kolei Brytyjskich, którzy odmówili przystąpienia do związku zawodowego, co stało się przyczyną rozwiązania z nimi stosunku zatrudnienia, bez prawa do odszkodowania, czy też możliwości przywrócenia do pracy³¹. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, iż art. 11 Konwencji nie chroni w tym samym stopniu negatywnej wolności zrzeszania się co pozytywnej, tak więc ewentualny przymus przynależności do określonych związków zawodowych nie musi być zawsze uznawany za sprzeczny z Konwencją. Jednakże zdaniem ETPC sankcja, jakiej doznali skarżący, w postaci utraty pracy, a co za tym idzie środków do życia jest najmocniejszym ze środków przymusu. Stąd też Trybunał stwierdził, że nałożone ograniczenia nie spełniały dyspozycji ust. 2 art. 11 a więc nie były konieczne z punktu widzenia społeczeństwa demokratycznego.

²⁸ Brytyjski system „*closed shop*” *agreements* ma w Wielkiej Brytanii bardzo długą tradycję. Jego zasady w dużym stopniu uzależnione były od partii politycznej, która aktualnie sprawowała władzę. W 1968 r. Royal Commission on Trade Unions and Employer Associations wskazała, iż konieczna jest szersza ochrona prawna dla pracowników, którzy zostali zwolnieni z pracy z powodu odmowy przystąpienia do związku – co stanowiło wynik obowiązywania systemu „*closed shop*”. *Industrial Relations Act* z 1971 r. wprowadzony przez rząd konserwatystów dawał pracownikom prawo odmowy przynależności do jakiegokolwiek związku zawodowego. Po powrocie do władzy Partii Pracy w 1974 r. derogowało akt przyjęty w roku 1971. Na podstawie wprowadzonych przepisów uznano, że odmowa przynależności do związku zawodowego może zostać uznana jedynie w przypadku gdy ma ona podłoże religijne oraz gdy pracownik z uzasadnionych powodów nie chce przynależać do danego związku zawodowego. Zob. J. Kielin-Maziarz, *Prawo do swobodnego tworzenia zrzeszeń w świetle wybranego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – negatywna wolność zrzeszania się*, w: J. Jaskiernia (red.), *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Obszary analizy skuteczności europejskiego systemu ochrony praw człowieka*, Toruń 2012, s. 297.

²⁹ A. Wróbel, *Prawa i wolności, art. 11*, w: L. Garlicki (red.), *op. cit.*, s. 681.

³⁰ A. Mowbray, *Casus and materials on the European Convention on Human Rights*, Oxford 2007, s. 756.

³¹ Przyczyną odmowy przynależności do związków zawodowych dla skarżącego Younga było ich powiązanie z Partią Pracy. Skarżący James odmówił przystąpienia z uwagi na fakt, że jego zdaniem związek nie będzie w sposób dostateczny dbał o interesy pracowników. Natomiast skarżący Webster był przeciwnikiem organizacji związkowych, które wówczas funkcjonowały w przedsiębiorstwie z powodów religijnych. J. Kielin-Maziarz, *Prawo do swobodnego tworzenia zrzeszeń w świetle wybranego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – negatywna wolność zrzeszania się*, w: J. Jaskiernia (red.), *op. cit.*, s. 299.

Rozważając zagadnienie negatywnej wolności zrzeszania się w związki zawodowe, należy wskazać, że ETPC w późniejszym orzecznictwie zmodyfikował sposób swojego rozumowania systemu *closed shop*. Dał temu wyraz w orzeczeniu *Sørensen i Rasmusen przeciwko Danii*³². ETPC w wyroku tym zauważył, że tylko niewielka liczba wśród państw stron Rady Europy dopuszcza tzw. *pre-entry closed-shop agreements* czyli konieczność przystąpienia do związku zawodowego jako warunek do zawarcia umowy o pracę. Trybunał podkreślił, że istotną wagę należy przywiązywać do prawa jednostki do przystąpienia do związku zawodowego na podstawie własnego wyboru, bez obawy o utratę pracy. W sytuacji, gdy system faktycznie zmusza jednostkę do przystąpienia do związku zawodowego, stanowi to przesłankę do stwierdzenia naruszenia art. 11 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Nie ma przy tym znaczenia, czy groźba zwolnienia z pracy lub odmowy zatrudnienia z powodu nie przystąpienia do związku zawodowego jest powiązana z utratą środków utrzymania jak miało to miejsce w orzeczeniu *Young, James and Webster v. Zjednoczonemu Królestwu*, z dnia 13 sierpnia 1981 r. Jak słusznie stwierdza A. Wróbel³³, orzeczenie *Sørensen i Rasmusen v. Dania*, z dnia 11 stycznia 2006 r. w istocie zakazuje systemu *closed-shop*. W wyroku tym bowiem ETPC jasno określił, iż nie dopuszczalny będzie szeroki margines uznania w stosunku do państw, które w dalszym ciągu podtrzymują możliwość funkcjonowania systemu *closed shop*³⁴.

Europejska Karta Społeczna

Przyjęte w art. 11 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności rozwiązania normatywne w kwestii wolności zrzeszania się w związki zawodowe ściśle korelują z postanowieniami art. 22 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich. Widoczna zbieżność odnosi się nie tylko do płaszczyzny przedmiotowej, ale również do podmiotowej i funkcjonalnej. Jednakże kompleksowe uregulowanie problematyki społecznej, w tym także wolności koalicji, na poziomie europejskim zostało dokonane dopiero w 1961 r. w Europejskiej Karcie Społecznej³⁵. Akt ten stanowił uzupełnienie Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i obejmował ochroną nieuregulowaną tam część praw człowieka³⁶. Oba traktaty Rady Europy mogą być postrzegane

³² *Sørensen i Rasmusen v. Dania*, Orzeczenie z 11 stycznia 2006 r., Wielka Izba, skargi nr 52562/99 i 52620/99.

³³ A. Wróbel, *Prawa i wolności, art. 11*, w: L. Garlicki (red.), *op. cit.*, s. 684.

³⁴ Zob. J. Kapelańska – Pręgowska, *Koncepcja tzw. marginesu oceny w orzecznictwie ETPC*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 12, s. 87.

³⁵ Dz. U. 1999 Nr 8, poz. 67.

³⁶ Zob. A. Świątkowski, *Karty Społeczne Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 8, s. 36 i n.

jako normatywny i regionalny program działania państw, które się nimi związały³⁷. Europejska Karta Społeczna była wielokrotnie nowelizowana. Pierwszy Protokół Dodatkowy sporządzony w Strasburgu 5 maja 1988 r. zapewniał pracownikom między innymi prawo do informacji i konsultacji. Kolejny Protokół Zmieniający uchwalony w Turynie 21 października 1991 r. wprowadził nowe zasady kontroli przestrzegania Europejskiej Karty Społecznej. Natomiast Protokół Dodatkowy uchwalony w Strasburgu 9 listopada 1995 r. usankcjonował możliwość zgłaszania skarg zbiorowych. Wreszcie w dniu 3 maja 1996 r. przyjęto Zrewidowaną Kartę Społeczna, która podniosła na znacznie wyższy poziom standardy ochronne przewidziane w pierwotnej Karcie³⁸. Polska, przystępując w 1991 r. do Rady Europy, podpisała Europejską Kartę Społeczna, lecz ratyfikowała ją dopiero 25 czerwca 1997 r., przy czym ratyfikacja nie objęła wszystkich postanowień Karty. Na mocy art. 20 Europejskiej Karty Społecznej państwo może uznać się za związane tylko określoną częścią artykułów określających poszczególne prawa, przy czym w późniejszym czasie może poszerzyć zakres swoich zobowiązań³⁹.

Jeżeli chodzi o postanowienia dotyczące wolności zrzeszania się w związkach zawodowe, to Europejska Karta Społeczna w art. 5 przyznała wszystkim pracownikom prawo do swobodnego zrzeszania się w organizacjach krajowych lub międzynarodowych, w celu ochrony swych interesów ekonomicznych i społecznych⁴⁰. Powyższy przepis gwarantuje również prawo przystępowania do istniejących już organizacji reprezentujących interesy pracownicze. Gwarantuje także tym pracownikom, którzy nie chcą przystępować do organizacji chroniących interesy ekonomiczne i społeczne, wolność od obowiązkowego członkostwa w takich organizacjach.

Pomimo jednoznacznie sformułowanego zobowiązania: nie ingerowania w swobodę tworzenia związków zawodowych, swobodę przystępowania do nich oraz swobodę ich działalności, art. 5 Karty jest interpretowany na podstawie orzecznictwa (*conclusions*) Europejskiego Komitetu Praw Społecznych, wcześniej noszącym nazwę Komitetu Praw Społecznych Rady Europy, który stanowi wiodący element mechanizmu kontroli przestrzegania Karty⁴¹. Prawo koalicji, które obejmuje swobodę tworzenia i zrzeszania się pracowni-

³⁷ A. Bisztyga, *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, w: B. Banaszak i inni (red.), op. cit., s. 140.

³⁸ Zrewidowana Europejska Karta Społeczna w swojej preambule zapowiada stopniowe zajmowanie miejsca Europejskiej Karty Społecznej. R. Szafarz, *Traktaty Rady Europy – status na przełomie 1999/2000*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 2000, nr 1, s. 54.

³⁹ Artykuł 20 Karty nakłada na strony jedynie obowiązek przyjęcia za cel swej polityki, która będzie wykonywana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, osiągnięcie warunków, w których wymienione w niej prawa i zasady mogą być skutecznie realizowane.

⁴⁰ Na ten temat zob. J. Wratny, *Prawo Pracy Rady Europy*, w: L. Florek (red.), *Europejskie prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1996, s. 161 i n.

⁴¹ Mechanizm kontrolny Europejskiej Karty Społecznej nie ma charakteru sądowego, a w szczególności brak tu możliwości składania skarg państwowych czy indywidualnych.

ków w związkach zawodowych powinno być objęte ochroną prawną, co nakłada na państwa-strony określone pozytywne obowiązki. Władze państw członkowskich są więc zobowiązane do uchwalenia oraz przestrzegania przepisów gwarantujących pełną swobodę korzystania z wolności zrzeszania się⁴².

Europejska Karta Społeczna w art. 5 kieruje do państw członkowskich, w tym także do Polski, dwa zobowiązania: negatywne i pozytywne. Zobowiązanie negatywne oznacza nie naruszanie oraz nie ograniczanie przez państwo członkowskie wolności zrzeszania się w związki zawodowe. Dotyczy to zakazu wydawania przez odpowiednie organy władzy państwowej przepisów oraz podejmowania przez właściwe organy administracji publicznej działań skutkujących ograniczeniem powyższej wolności. Organy władzy państwowej oraz administracji publicznej nie powinny więc zakazywać, ani nakazywać pracownikom tworzenia związków zawodowych i przystępowania do istniejących organizacji związkowych. Państwa-strony nie mogą określać nazbyt precyzyjnie wymogów, jakie powinny być spełnione, aby można było powołać do życia związki zawodowe. Organizacje związkowe winny korzystać z autonomii, stąd też państwa-strony winny powstrzymać się od ingerowania w wewnętrzne sprawy organizacji związkowych⁴³. Natomiast zobowiązanie pozytywne wyraża się w konieczności podjęcia przez państwo-stronę stosownych działań, dotyczących wydania odpowiednich przepisów, które zapewnią pracownikom pełną możliwość czynienia użytku z wolności zrzeszania się

Sprawdza się on, zgodnie z art. 21 Karty, do przesyłania przez państwa-strony Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w odstępach dwuletnich sprawozdań dotyczących stosowania tych postanowień Karty, które zostały przez nie przyjęte. Sprawozdania te, na mocy art. 24 Karty, są rozpatrywane przez Europejski Komitet Praw Społecznych (dawniej zwany Komitetem Niezależnych Ekspertów), który na ich podstawie formułuje wnioski (*conclusions*). Komitet składa się z nie mniej niż siedmiu członków wybieranych przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy na okres sześciu lat (art. 25 Karty). Artykuł 26 Europejskiej Karty Społecznej uprawnia do udziału w obradach Komitetu przedstawiciela Międzynarodowej Organizacji Pracy. Sprawozdania państw – stron i wnioski Europejskiego Komitetu Praw Społecznych są przedkładane do rozpatrzenia Podkomitetowi Rządowego Komitetu Społecznego. Zgodnie z art. 27 Karty składa się on m. in. z jednego przedstawiciela każdej ze stron EKS. Podkomitet, po rozpatrzeniu stanowiska Europejskiego Komitetu Praw Społecznych, przedstawia Komitetowi Ministrów Rady Europy sprawozdania zawierające propozycje zaleceń pod adresem tych państw, które zdaniem Komitetu Rządowego nie przestrzegają postanowień Karty (art. 27 ust. 3). Na podstawie tych raportów Komitet Ministrów Rady Europy przyjmuje stosowne rezolucje. Sekretarz Generalny Rady Europy przekazuje Zgromadzeniu Parlamentarnemu Rady Europy wnioski Komitetu Praw Społecznych, sprawozdania Komitetu Rządowego oraz rezolucje Komitetu Ministrów, które to Zgromadzenie przeprowadza okresowe debaty na temat polityki społecznej i przekazuje swoje stanowisko Komitetowi Ministrów (art. 28 Karty). Zgodnie z art. 29 Karty Komitet Ministrów może skierować wszelkie niezbędne zalecenia dla każdego państw-stron.

⁴² A. M. Świątkowski, *Prawo socjalne Rady Europy. Europejska Karta Społeczna, Protokoły, Zrewidowana Europejska Karta Społeczna*, Kraków 2006, s. 97.

⁴³ *Ibidem*, s. 98.

w związkach zawodowych i zagwarantują tym organizacjom swobodę działania oraz stosowną ochronę przed pracodawcami⁴⁴.

Artykuł 5 Europejskiej Karty Społecznej stwarza również prawną podstawę do podmiotowego ograniczenia wolności związkowej w stosunku do dwóch kategorii pracowników: funkcjonariuszy policji oraz zawodowych wojskowych⁴⁵. W pierwszym przypadku państwa-strony mogą wprowadzić ograniczenia w korzystaniu z wolności zrzeszania się w związki zawodowe przez funkcjonariuszy policji. Jednakże pozbawienie policjantów uprawnień tworzenia związków zawodowych i przystępowania do określonej organizacji związkowej, zdaniem Komitetu Praw Społecznych, jest niezgodne z art. 5 Karty⁴⁶. W przypadku funkcjonariuszy policji ograniczenie wolności związkowej może sprowadzić się do wprowadzenia w przepisach krajowych państw-stron zasady, aby do organizacji związkowej założonej przez policjantów mogli przystępować wyłącznie funkcjonariusze policji. W drugim przypadku Karta dopuszcza nawet całkowite ograniczenie wolności zrzeszania się w związki zawodowe przez członków sił zbrojnych. Komitet Praw Społecznych orzekł, że „trzecie zdanie art. 5 Karty zezwala państwu członkowskiemu na ograniczenie lub nawet na całkowite wyłączenie wolności związkowej żołnierzy zawodowych”⁴⁷. Stanowisko Komitetu wyrażone w procesie nadzoru przestrzegania art. 5 Karty zostało powtórzone w orzeczeniach wydanych przez Komitet jako organ *quasi* judykacyjny rozpatrujący skargi zbiorowe, zgodnie z Protokołem Dodatkowym do Karty uchwalonym w Strasburgu 9 listopada 1995 r.⁴⁸, w sprawach *European Federation of Employees in Public Services v. France*⁴⁹, *European Federation of Employees in Public Services v. Italy*⁵⁰, *European Federation of Employees in Public Services v. Portugal*⁵¹.

⁴⁴ Zob. A. M. Świątkowski, *Karta Praw Społecznych Rady Europy*, Warszawa 2006.

⁴⁵ Z wyjątkiem policjantów i żołnierzy zawodowych, pozostałe kategorie zatrudnionych mają możliwość korzystania z nieograniczonej wolności zrzeszania się w związki zawodowe. Komitet Praw Społecznych Rady Europy akceptuje ograniczenia wolności zrzeszania się niektórych urzędników państwowych, którzy są usytuowani na stanowiskach związanych z podejmowaniem decyzji o charakterze politycznym. Jedyłą podstawą wyłączenia swobody zrzeszania się niektórych urzędników państwowych są przepisy art. 31 ust. 1 Europejskiej Karty Społecznej i art. G ust. 1 Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej.

⁴⁶ A. M. Świątkowski, *Prawo socjalne Rady Europy. Europejska Karta Społeczna...*, *op. cit.*, s. 114.

⁴⁷ Cytat za *Ibidem*, s. 115.

⁴⁸ Protokół z 1995 r. do Europejskiej Karty Społecznej przyznał m. in. międzynarodowym i krajowym organizacjom pracowników prawo wnoszenia skarg na państwa-strony Karty z powodu naruszania standardów wynikających z Karty. Skargi są rozpatrywane przez Europejski Komitet Praw Społecznych.

⁴⁹ Skarga Nr 2/1999. Skarga dotyczyła naruszenia przez Francję art. 5 i 6 Karty wobec zawodowych żołnierzy. Komitet Praw Społecznych wydał orzeczenie, iż Francja nie naruszyła przepisów art. 5 i 6 Karty. Komitet Ministrów Rady Europy zaakceptował powyższe orzeczenie 7 lutego 2001 r. Zob. A. Świątkowski, *Quasi judykacyjna funkcja Komitetu Praw Społecznych Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9, s. 46 i n.

⁵⁰ Skarga Nr 4/1999. Treść rozstrzygnięcia jak w przypadku Skargi Nr 2/1999.

⁵¹ Skarga Nr 5/1999. Treść rozstrzygnięcia jak w przypadku powołanych powyżej spraw.

Oprócz przedstawionego powyżej podmiotowego zakresu ograniczenia wolności zrzeszania się w związki zawodowe Europejska Karta Społeczna oraz Zrewidowana Europejska Karta Społeczna przewidują również przedmiotowy zakres ograniczenia swobody zrzeszania się w organizacjach pracobiorców. Ograniczenia stosowania wybranych przepisów Karty są możliwe w razie konieczności ochrony praw i wolności, ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego, zdrowia publicznego lub dobrych obyczajów (art. 31 ust. 1 EKS; art. G ust. 1 ZEKS).

Analizując przepisy Karty należy podkreślić, że tego rodzaju regulacja bezpośrednio wspiera model wolności związkowych wypracowany przez Międzynarodową Organizację Pracy. Co więcej w niektórych kwestiach przyjęte przez Radę Europy rozwiązania normatywne idą nawet dalej. Chodzi tu zwłaszcza o węższy niż w Konwencjach MOP zakres ograniczeń podmiotowych wolności zrzeszania się w związki zawodowe. Dotyczy to zwłaszcza funkcjonariuszy sił zbrojnych i policji. Stąd też w literaturze⁵² wyrażono nawet pogląd, że przepisy krajowe wzbraniające policjantom utworzenia własnego związku lub nakładające obowiązek wstąpienia do związku narzuconego naruszają postanowienia art. 5 Europejskiej Karty Społecznej. Regulacja przyjęta w omawianym przepisie art. 5 Karty ma zdaniem K. W. Barana dwa wymiary: pozytywny i negatywny⁵³. Pierwszy polega na zobowiązaniu państw do popierania swobody pracowników w tworzeniu lokalnych, krajowych i międzynarodowych zrzeszeń, drugi zaś na powstrzymaniu się przed naruszeniem tej swobody, zwłaszcza poprzez ingerencję w ich statutową działalność.

Podsumowanie

Postanowienia Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności posiadają autonomiczny i samoistny charakter normatywny, a więc w odniesieniu do stosunków wewnętrznych działają z mocy własnej i nadają się do bezpośredniego zastosowania w państwie będącym sygnatariuszem tej umowy międzynarodowej. Wolności i prawa jednostki określone w Konwencji oraz ich definiowanie i konkretyzacja stosowana w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka odgrywają znaczącą rolę w interpretacji norm prawa polskiego w zakresie kreowania standardów ochrony wolności i praw człowieka. Tezę tę potwierdza orzecznictwo Sądu Najwyższego, który wskazał, iż „od momentu wstąpienia Polski do Rady Europy orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

⁵² Zob. R. Blanpain, M. Matey, *Europejskie prawo pracy w polskiej perspektywie*, Warszawa 1993, s. 203.

⁵³ K. W. Baran, *Wolności związkowe i ich gwarancje w systemie ustawodawstwa polskiego*, Bydgoszcz–Kraków 2001, s. 28–29.

w Strasburgu może i powinno być uwzględniane przy interpretacji przepisów prawa polskiego⁵⁴. Konwencja została powołana do ochrony praw obywatelskich i politycznych. W obrębie jej zainteresowań znalazła się także wolność zrzeszania się w związki zawodowe, ujęta w kategorii prawa socjalnego zagwarantowanego w art. 11, który przyznaje każdemu prawo do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swoich interesów.

Wolność zrzeszania się jest jedną z podstawowych swobód człowieka, mocno utrwaloną w prawodawstwie międzynarodowym, które w drodze ratyfikacji stało się częścią polskiego porządku prawnego. Podsumowując znaczenie konwencji Rady Europy, zarówno Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności jak i Europejskiej Karty Społecznej, dla rozwoju i podnoszenia na wyższy poziom standardów związanych z wolnością zrzeszania się w związkach zawodowych jest nie do przecenienia. Postanowienia konwencji, a także orzecznictwo organów kontrolnych stworzyły przejrzysty i czytelny katalog zasad, stanowiących punkt odniesienia do budowy i oceny stanu prawnego obowiązującego w poszczególnych państwach członkowskich, w tym również w polskim systemie konstytucyjnym.

FREEDOM OF ASSOCIATION IN TRADE UNIONS IN THE SYSTEM OF THE COUNCIL OF EUROPE

Key words: freedom of association, trade unions, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Social Charter

Summary

Today, in addition to international organizations as global, which Poland is a member, on the importance of gaining regional organizations such as the Council of Europe. Polish membership in European organizations results in the fact that the Polish legal system are introduced legislation enacted and signed within the framework of these organizations. Also in the field of freedom of association in trade unions exist in our legal acts of the European level which primarily include the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

⁵⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z 11 stycznia 1995 roku (III ARN 75/94, OSNP 1995, nr 9, poz. 106).